[illegible]

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

[illegible]

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԲՈՒՆԱՍՏԱՆ

[illegible]

ժամով պէտք է հեռւէր իր նախորդների ընթացքից: Ինքը պատմութիւնը մեզ առաջարկում է պատերազմական գործողութիւնների նախագիծը իր բոլոր մանրամասնութիւններով: 1854 թուականին գնդապետ Դրիգա 400 զինուորներով փորձեց Սեւացոֆս և մօտեցաւ Տանինեյին 2 մղոն տարածութեան վրայ Հաջի-Գեաբորը մի քանի տասնեակ անհաւան և վատ պատրաստուած զինուորներով նաւամեջ Տրիկայի ամրոցը գաշտամելիլը: Այժմեան յոյները խանձում են կրկնել իրանց նախորդների այդ քաջութիւնները": Աթէնքի մէջ շատ ով կը տարցին մեծ քանակութեամբ հրացաններ, որոնք գնված են Միացեալ Նահանգների մէջ:

Փարիզից «Polit. Corresp.» լրագրին հաղորդում են, որ քաղաքական շրջանները անհանգստացած են յոյն-թիւրքական հարցի պատճառով: Բանակցութիւնները առաջ են կրում աշխատում են կոմեկտիւ պատասխաններ տալ, երբ նրանց հարց են առաջարկում Թեսսալիայի մասին: Թեսսալիայի յափշտակութիւնը բանակցութիւնների ժամանակ համաձայնութիւնները աւելի են հաւանում, քան թէ Բ. Դրան բռնած ընթացքը:

ՕՏԱՐ ԼՐԱԳԻՐՆԵՐԸ ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ԿԱՅՍԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Թագաւոր կայսրի մահուան մասին փրանսիական «Temps» լրագիրը ասել է հետևեալ առաջնորդող յօդուածը: Աւելորդ է խօսել այն դրդամունքի մասին, որով ֆրանսիան կընդունի այն եղեռնագործութեան լուրը, որին զոհ գնաց ռուսաց կայսրը: Բացի մի քանի ֆանատիկներից, ամբողջ քաղաքական գործունէութեանը այնպէս են վերաբերում, ինչպէս թափառական, քաղաքակրթութեան մասին հասկացողութիւն չունեցող վայրենիները, ինքնաբերաբար ֆրանսիացի կը ողբայ այն եղեռնագործութիւնը, որ կարող է դանդաղեցնել ազատամիտ գաղափարների առաջադիմութիւնը Եւրոպայի մէջ, եթէ այդ առաջադիմութիւնը կախված լինէր մի խումբ մոլեռանդ յանցաւոր ձեռնարկութիւններից, որ իրանց վարմունքով յիշեցնում են մեզ միջին դարերի սեւ ժամանակները: Այդ ընդհանուր սեւ զգացմունքի և յանցանքի դատապարտութիւնը աւելի էլ մեծ նշանակութիւն պէտք է ունենայ, որովհետև ամէնքին յայտնի է այն մեծ ծառայութիւնը, որ Ռուսաստանը արաւ Ֆրանսիային 1875 թուականին: Այդ սեւ զգացմունքը և զայրացումը արդարացնելու համար բաւական է հանգուցեալ կայսրի յիշել գործը: Բայց հասարակական կարծիքի անբաւականութեան պատճառը միայն այն բարեկամական կապերը չեն, որ ունեն միմեանց հետ ֆրանսիական և ռուսաց հասարակութիւնները: Հասարակական կարծիքը այդ որամադրութեան պատճառը ընդհանուր չափերն են: Ֆրանսիացիները վաղուց համոզուել են, որ քաղաքական ազատութիւնները չեն հասցնում յանցաւորների նպատակներին: Ազատութիւնը ձեռք է բերվում այն ժամանակ, երբ մարդիկ համոզված են, թէ նա օգտակար է և երբ նա շատ կողմնակիցներ է ունենում, իսկ ազատութիւնները երբէք աչքի չեն հասնել: Այս պատճառով պէտք է յուսալ, որ հատարված յանցանքը յետադիմական գաղափարներին օգուտ կը տայ: Կործիքների անհամաձայնութիւնը իշխանութեան և ազատութեան սկզբունքների մասին, հասարակական ձեւերի մասին, որոնք այդ սկզբունքներից միայն արտայայտութիւնն են, ոչինչ ընդհանուր բան չունեն այն սեւ անցքի հետ, որի մասին հեռագիրը մեզ տեղեկութիւն տալիս: Չափազանց առաջխաղացած նիհիլիստական շարժումը մինչև անգամ այն երկրի մէջ, որտեղ նա ծնվել է աճել և պաշտպանվում է, ոչինչ կապ չունի Եւրոպայի քաղաքական հաւաքութիւնների գործունէութեան հետ: Մենք աչքի առաջ ունենք մի առանձին փաստ, որ յատուկ է այն ժողովուրդին, որի մէջ մենք նկատում ենք ամենաւոր քաղաքակրթութեանը կից վայրենու ոգի և դրա պատճառներն են աշխարհագրական պայմանները, երկրի տարածութիւնը, նրա կլիմայի և անդամութիւնների զանազանութիւնը և Եւրոպական ժողովուրդների մէջ վաղուց տարածված գաղափարների հետ ռուս ծանօթանալը: Այդ երկու հակառակ տարրերի ընդհարումներից—առաջ է գալիս մի առանձին կարգ, մի հիւանդութիւն, որի նշաններից մէկն էլ նիհիլիզմն է: Կայսր Աղեքսանդր II-ի անբաղդալի պատահմունքը ապացուցանում է այդ գրութիւնը: Բայց որքան էլ ցաւալի է այդ անցքը, նա ոչինչ չէ ապացուցանում ոչ ազատութեան և ոչ ժողովրդականութեան դէմ և միայն անբարեխղճութիւնը այդ անցքը կարող է գործիք գործել ազատամիտ սկզբունքների դէմ, որոնք տիրում են Եւրոպայի մէջ և ոչինչ ընդհանուր բան չունեն այն ապանութեան հետ, որ այդքան յանցաւոր կերպով կատարվեցաւ Ռուսաստանի մէջ:

«Journal des Débats» լրագիրը ասել է հետևեալը: Մինչև Կ. Պոլիս իր գործերը հասցնող յաղթող թագաւորը, որ ազատեց 60 միլիոն ճորտերին, իր բոլոր հպատակներից շատ նման սիրված բարի և փափկասիրտ մարդը ազատվեցաւ կործակոցերի և նիհիլիստական ատրճանակներից, Սալովեւի ռեվոլվերից, Ձմեռային պալատի մէջ եղած ձայնինքից ու մեծ մի կողմով փողոցի վրա ազատվելու համար: Աղեքսանդր II-ի գործը այժմ պատմութեան սեփականութիւն է: Նա կարող է մի քանի տողերով արտայայտվել: Նա ամբողջից պարծենական աշխարհի արտանութիւնը, յաղթեց Լեհաստանի վերջին ընդդիմադրութիւններին, նա գրաւում էր դէպի Սև ծովը Պետր Մեծի և Եկատերինա II-ի ցոյց տուած ճանապարհով: Նա ամբողջից և ռուսաց տիրապետութիւնը Միջին Ասիայի մէջ, վերջապէս ազատեց ռուս գիւղացիներին ստրկութիւնից: Այդպիսի գործերը Աղեքսանդր II-ին առանձին գիրք են տալիս Միխայել Ռոմանովի սերունդների շարքում: Նա իր ծնողից ծանր բեռը ժառանգեց և պատւով տանում էր նրան և եթէ նա նախագուշակէր իր ցաւալի վախճանը, զանազան կարող էր մխիթարել նրանով, որ իր գործերը կապրեն նրանից յետոյ:

Բերլինի «Provinz. Corresp.» լրագիրը ասել է հետևեալը: Կայսր Աղեքսանդր II-ի ժամանակ Պրուսիայի, Գերմանիայի և Ռուսաստանի մէջ խաղաղ և բարեկամական համաձայնութիւն էր տիրում, որ գլխաւոր պատճառ դարձաւ Գերմանիայի և Աւստրիայի բարեկամութեան վաթսունական թուականների նշանաւոր անցքերից յետոյ: Դա առիթ տուեց երեք կայսրների դաշնակցութեանը, որ երկար ժամանակ եւրոպական խաղաղութեան գրաւական էր: Յօդուածը վերջանում է բարի ցանկութիւններով Կայսր Աղեքսանդր III-ին:

ՖՐԱՆՍԻԱ

Լրագիրների մէջ կարդում ենք հետևեալ տեղեկութիւնները: Փարիզի մէջ անցքը մինիստրական փոփոխութիւնների են սպասում: Գրեվիի խորհրդատուների կարծիքները բաժանված են այն հարցի մասին, թէ կառավարութիւնը ի՞նչ դիրք պէտք է բռնի, երբ պատգամաւորների ժողովի մէջ կը սկսվի քննվել ընտրողական նոր ձևի մասին առաջարկութիւնը: Գրեվին և Գամբետտայի բոլոր խորհրդակցութիւնները այդ հարցի առիթով ոչինչ հետևանքներ չունեցան: նրանք չը կարողացան համաձայնութեան հասնել, ընտրողական նոր ձևի մասին: Գրեվի խանձում է հին ձևը պահպանել, Գամբետտա նորն աւելի լաւ է համարում: Երբ այդ երկու հայեացքների անհաշտութիւնը ակներև դարձաւ, այն ժամանակ ծագեցաւ հետևեալ հարցը. մինչև ո՞ր աստիճան կառավարութիւնը իրաւունք ունի մասնակցել պատգամաւորների ժողովի վիճաբանութիւններին և պարզապէս ազդել անտարբեր հանրապետականների վրայ: Այդ հարցի պատճառով մինիստրների մէջ անհամաձայնութիւն ծագեցաւ: Գամբետտայի կողմնակից մինիստրները համաձայն են, որ կառավարութիւնը չը մասնակցի վիճաբանութիւններին, իսկ Գրեվիի կողմնակիցները կամենում են յայտնել ժողովին հանրապետութեան նախագահի հայեացքները: Այսպիսի անհամաձայնութիւնը ի նկատի առնելով, ակներև է, որ այժմեան մինիստրութիւնը երկարատև չէ կարող լինել և եթէ մինչև այժմ նա չէ փոխվել, դրա պատճառը նոր մինիստրութեան կազմելու դժուարութիւնն է:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ՍԻՄԼԱ, 18 մարտի: Հերատի և Կանդահարի ապստամբված զօրքերը Այուբխանի ցեղի հետ պաշարեցին Էյուբ-խանին Հերատի մէջ: Լուր կայ, որ Էյուբ-խանը գերի է ընկած:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Գնացէք, տեսէք՝ ծնչն ա կերել թափն.
Եկանք, տեսանք ժանգն ա կերել թափն և այլն.
Գնացէք, տեսէք՝ ծնչն ա կերել ժանգն.
Եկանք, տեսանք հողն ա կերել ժանգն և այլն.
Գնացէք, տեսէք՝ ծնչն ա կերել հողն.
Եկանք, տեսանք՝ ջուրն ա կերել հողն և այլն.
Գնացէք, տեսէք՝ ծնչն ա կերել ջուրն.
Եկանք, տեսանք՝ մարդն ա խմել ջուրն և այլն.

Այս երգը կարելի է համարել ընդհանուր ազգային, որովհետև համարեա բոլոր բուն հայաստանցիք երգում են նրան, միմիայն զանազան փոփոխութիւններով.

Երևանայ գաւառի Պասալու գիւղում երգում են այսպէս. «Գնացինք տեսինք (տեսէք) ով (ով) է կերել խոտին: Գնացինք տեսանք (տեսանք) գառն է կերել խոտին և այլն»: Ցերայ երգի ընթացքը մի և նոյնն է, ինչպէս «Աշտարակ»-ում, միմիայն հետևեալ փոփոխութեամբ: Գառն ուտում է խոտին, գառին ուտում է գայլը, գայլին շունը, շանը արջը, արջին առիւծը, առիւծին փիղը, փղին թուրը (սուրը), սրին ժանգը, ժանգին խողը, խողին մարդը և վերջապէս մարդին հողը:

Կարդացէք այս երգը ուշադրութեամբ, աշխատեցէք հասկանալ նրա ներքին միտքը. տեսէք հասանելու բառին «յաղթել, ոչնչացնել» նշանակութիւնը և դուք կը համաձայնէք մեզ հետ, որ այս երգը արտայայտում է խորին փիլիսոփայական միտք.—Նրա մէջ ժողովուրդը նկարագրում է բնութեան միջի յաւիտենական և անվերջ պատերազմը, որով զօրեղ կենդանին ուտում է, ոչնչացնում թոյլին: Այս պատերազմը բնագէտները անուանում են «կռիւ գոյութեան համար» (борьба за существование). Ժողովուրդը իր պատմական կեանքի բոլոր ընթացքում ականատես է այդ պատերազմին, բայց զարգացած չը լինելով նա չէ կարողանում բնութեան այս երևոյթը ընդհանրացնել (обобщать), փիլիսոփայական կերպի ձևակերպել (формулировать) և արտայայտել այն միտքը թէ բնութեան մէջ զօրեղ կենդանին ոչնչացնում է թոյլին,—այլ ուղղակի նկարագրում է յիշեալ պատերազմը: Բացի սրանից երգի միւս գլխաւոր միտքը այն է, որ ամէն կենդանի իր մահից յետոյ դառնում է հողից և վերջը գտնում է հողի մէջ: Ահա այս պատճառով ժողովուրդը հողին կոչում է «մայր հող», երկիրը անուանում է Աստուծոյն պատմութիւնից յայտնի է՝ թէ Ցոհանը յաւիտենական Գեհենայի պատկերացնում է երկիրը. մի և նոյն դերը խաղում էր և գերմանացոց Հերտա աստուածուհին: Ահա մեզ յիշեալ երգի ներքին, փիլիսոփայական միտքը:

Այժմ, ընթերցող, ձեր ուշք դարձնում ենք մի ուրիշ երգի վրա, կարդացէք «Ջանգիւլումներից» հետևեալ տողերը.

«Դառնա տանը մանիշակ,
«Իմ եարը քանց քեզ չինակ (մասնավորաւոր),
«Ոտքը (եարն) թաւթից կանգնենամ,
«Ձեզ կանեմ եարի մեակ:

Եթէ առաջին երգը ձեզ ծանոթացնում է մեր ժողովրդի առանձին բնական փիլիսոփայութեան հետ, այս երգը ընդհակառակը վերաբերում է ժողովրդի ընտանեկան կեանքին. նա արտայայտում է մեզի վարքը, ցոյց է տալիս նրա ընտանեկան դրութիւնը Հայաստանում: Ի՞նչու երգասերը չէ ասած «ութ» կամ «տաս» թուականից ասեց կը կենամ, այլ անդրադառնալ «եօթ», այս երևոյթը պատահական չէ, նա մեր առանձնած է ուղղակի կեանքից: Ցերաւի մի տուն կամ քանի տարի սրանից առաջ Հայաստանում մեծերի տարեկան փարդը եօթ թուական էր, այսինքն 21 տարի:

Կէր առանձնոր մի ուրիշ տուն «Ջուլոցից»:

«Ես Դալուսան եմ Աղտարանցի,
«Ոտքը (եօթ) տարի մեր տան բանեցի (*)
(այծատուցի)
«Իմ խուշնին խառեցի,
«Աշտո (կարմրաւթուշ) Մարանին առեցի (երբենի պառւէցի):

Ահա այս երգի բովանդակութիւնը: Աղտարանցի Դալուսան եօթ տարի աշխատում է, բանում է մի խոշոր տանը և վերջապէս պսակվում նրա աղջկայ վրա: Հայաստանում հին ժամանակից սովորութիւն կար, որով փեսացուն պարտաւոր էր իր նշանածի ծնողաց վճարել մի գումար (Այժմ այս սովորութիւնը ոչինչ որ վերանում է, մեռնում է. այժմ փեսացուն տալիս է նշանածի ծնողաց միայն շորեղէն պարգևներ,—զարդանքին մի մինթանայ, աները կամ նշանածի եղբայր մի չուխայ և այլն: Այս վերջինները իրենց կողմից փեսացուին պարգևում են չուխա կամ ուրիշ հագուստ): Յայտնի բան է, եթէ փեսացուն կարողութիւն չունէր, նա պարտ էր ծառայել, փող վաստակել, իր նշանածի ծնողաց բաւականացնելու համար: Ինչպէս երգից երևում է, պատահում էր, որ փեսացուն, փոխանակ ասոր մարդու մօտ, ծառայում էր ուղղակի իր հարսնացուի—նշանածի հօրանց ծնողաց տանը: Ահա այս սովորութիւնն է նկարագրված երգի մէջ: Այս սովորութիւնը յատկանիշ է շատ ազգերի: Յակոբը—ինչպէս յայտնի է Աստուածաշնչից—մի քանի տարի ծառայեց Լաբանի տանը, ձեռք նրա աղջիկը առաւ: Հէնց այս սովորութիւնից է ծագել «անխնամութիւնը», որի հիման վրա փեսացուն թողնելով իր ծնողաց տանը, մտնում է իր նշանածի ընտանիքի անդամների կարգը և այսպիսի կերպով որդեգիր է դառնում: Այս սովորութիւնը մինչև այժմ կայ ոչ թէ միայն Հայաստանում, այլև ամբողջ Աֆրիկայում, Ամերիկայում (Տես Giraud Teulon-ի «Les Origines de la Famille, chap. III § 3 p. 154—165»): Այս վերջին երգը վերաբերում է մեր ժողովրդի իրաւաբանական կեանքին,— ընտանեկան իրաւունքին (семейственное право). Նա պարզ ցոյց է տալիս՝ թէ Հայաստանում, ինչպէս և Հին Հնդկում, Աստուածաշնչում և զանազան պատմական երկիրներում, հայրը ունէր իրաւունք ծախել իր դուստրը:

Այս քանի օրինակները պարզապէս ցոյց են տալիս, ինչ նշանակութիւն ունի ժողովրդական բանաստեղծութեան և անհատական գրականութեան ուսումնասիրելը:

(Կը շարունակվի)

*) Երբեմն ասում են [illegible], այսինքն [illegible].